

Актуальна тема номера:

“ДОКТРИНА КОНКУРЕНТНОГО ПРАВА”

Ольга Бакалінська

докторка юридичних наук, професорка,
провідна наукова співробітниця
відділу правового забезпечення ринкової економіки
Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

ВСТУП ДО АКТУАЛЬНОЇ ТЕМИ

Історія формування і розвитку конкурентного законодавства та права в різних державах має свої істотні відмінності, пов’язані з необхідністю врахування національних особливостей розвитку конкурентного змагання, законодавчого захисту конкуренції, традицій і звичаїв ділового обороту, адміністративної та судової практики правозастосовних органів.

Наступного року конкурентне законодавство України відзначить своє 30-річчя. Саме час підбивати підсумки його функціонування та визначати перспективи подальшого розвитку.

Розвиток конкурентного законодавства і права в Україні нерозривно пов’язані з набуттям незалежності нашою державою, здійсненням економічних і політичних перетворень та євроінтеграційним вибором нашої країни.

Перехід до ринкової економіки обумовив формування національної системи правового регулювання суспільних відносин, що виникають у процесі конкурентної боротьби, а також пов’язаних із ними відносин із захисту економічної конкуренції. У світі правове регулювання всіх відносин, пов’язаних із функціонуванням конкуренції, прийнято вважати конкурентним правом, а систему нормативних приписів у цій сфері – конкурентним законодавством.

Питання про те, що можна вважати відправною точкою у формуванні конкурентного права України, різні дослідники вирішують по-різному. Одні з них вважають, що історія конкурентного права починається з перших актів, спрямованих на формування умов конкурентного змагання та демонополізацію у 90-х роках ХХ ст., інші вважають, що витоки формування конкурентного права треба шукати раніше – у ХІХ, ХVІІ

і навіть X ст. Дійсно, спроби унормувати відносини конкуренції трапляються у найбільш ранніх джерелах права, проте сучасне конкурентне право сформувалося у наш час. Ба більше, конкурентне право є однією з небагатьох комплексних підсистем правового регулювання у сфері економіки, що повністю сформувалася наприкінці XX ст., не ввібравши в себе правовий матеріал, який існував до цього. Проте наукова основа конкурентного права була закладена ще наприкінці XIX ст. французькими, німецькими, американськими та російськими дослідниками (Б. Зеллером, Е. Ерліхом, Е. Пулье, О. Венедіктовим, В. Синайським, О. Камінкою, Г. Шершеневичем, В. Шретером).

Відмова від конкуренції в Радянському Союзі та побудова системи державного монополізму не зупинила розвиток теорії конкурентного права, зокрема, наукові дослідження правової природи й особливостей розвитку конкуренції в буржуазних економіках були предметом дослідження багатьох науковців (В. Єременка, В. Мозоліна, О. Жидкова, М. Кулагіна, О. Зименкової, Ю. Свядосца). Крім того, окремі зобов'язання щодо забезпечення добросовісної конкуренції формально поширювалися і на Радянський Союз, оскільки держава була членом Паризької конвенції з охорони промислової власності та інших міжнародних конвенцій. Варто відзначити, що дослідження європейських і радянських учених стали основою для формування теоретичних засад розвитку конкурентного законодавства і права після набуття Україною незалежності.

Значний вплив на розвиток сучасного конкурентного законодавства і права мають міжнародні зобов'язання України як у межах Світової організації торгівлі, так і Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Вони визначають вектор розвитку конкурентного законодавства України, дають змогу вдосконалити процеси та процедури в діяльності Антимонопольного комітету України та інших органів державної влади в сфері конкуренції, забезпечити належний захист інтересів суб'єктів господарювання, споживачів та держави в конкурентних правовідносинах і налагодити діалог між державою та бізнесом на цивілізованих засадах, зокрема завдяки адвокатуванню конкуренції, конкурентного комплаєнсу та ін.

Аналізуючи особливості розвитку законодавчого регулювання економічної конкуренції в Україні, варто враховувати, що, з одного боку, джерелами конкурентного права є нормативні акти України, міжнародні договори, судові прецеденти або звичаї ділового обороту, пов'язані з припиненням недобросовісної конкуренції, з другого – захист від проявів монополістичної діяльності, регулювання діяльності суб'єктів природних монополій, контроль за процесами економічної концентрації та узгоджених дій, наданням і використанням державної допомоги суб'єк-

там господарювання та забезпечення конкурентних засад при здійсненні публічних закупівель.

Важливим фактором забезпечення розвитку конкурентного змагання є наявність певних уявлень про добро і зло в конкуренції, про добросовісність і недобросовісність конкурентної поведінки. Істотний вплив на формування культури конкуренції в господарській діяльності мають сформовані в соціумі чесні, добрі звичаї, звичаї ділового обороту, правила корпоративної та підприємницької етики, що враховують історичні, соціальні та ментальні особливості сприйняття та оцінки явищ об'єктивної дійсності представниками української нації.

Сучасне конкурентне законодавство є результатом багаторічної та багатогранної роботи з адаптації сформованого на основі найкращих світових практик конкурентного законодавства до постійно змінних економічних, політичних і соціальних умов. З моменту свого виникнення конкурентне законодавство зазнало значних змін. Від зміни моделі правового регулювання з американської в Законі України “Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності” до європейської в Законі України “Про захист економічної конкуренції”, зміни організаційної моделі підтримки і захисту економічної конкуренції, зміни термінологічної основи та засад державної політики в цій сфері, до перегляду змістовного наповнення норм окремих інститутів конкурентного законодавства і права до розширення сфери правового регулювання завдяки формуванню нових інститутів конкурентного законодавства, таких як державна допомога суб'єктам господарювання та публічні закупівлі.

Протягом останніх декількох років українські науковці представили ґрунтовні наукові дослідження проблем розвитку конкурентного законодавства і права. Завдяки науковим дослідженням О. Безуха, С. Валітова, Н. Корчак, В. Полюховича, О. Подцерковного, К. Смирнової, Т. Швидкої, С. Шкляра та інших учених були визначені особливості змістовного та структурного наповнення доктрини конкурентного права, тенденції розвитку його інститутів, шляхи вдосконалення правотворчої та правозастосовної практики.

Сьогодні ми стоїмо на порозі фундаментальних змін у конкурентному законодавстві і праві, які пов'язані з необхідністю врахування змін в економіці та правозастосуванні, а також необхідністю реагування на наслідки світової економічної і соціальної криз, особливо в контексті сучасних процесів глобалізації та регіоналізації. Ще одним викликом стабільності й розвитку конкурентного законодавства і права може стати ідея скасування Господарського кодексу України.

Скасування фундаментального нормативного акта у сфері господарської діяльності негативно вплине на прозорість і прогнозованість

державної політики в сфері господарської діяльності, зокрема антимонопольно-конкурентної, позбавить правової визначеності діяльність багатьох суб'єктів господарювання, завдасть шкоди функціонуванню окремих сфер господарської діяльності, реалізації державних гарантій у сфері господарської діяльності та захисту прав і законних інтересів учасників господарської діяльності, зокрема в конкуренції. Для конкурентного законодавства і права ця тенденція є загрозливою і з точки зору його цілісності, прогнозованості й ефективності.

Перевагою української правової науки та законодавства є збереження дуалістичної моделі регулювання суспільних відносин в економіці, зокрема в конкуренції. Такий підхід дає змогу сформувати конкурентне законодавство за функціональним принципом і метою – створення надійного й ефективного механізму формування і розвитку економічної конкуренції, а не виключно за галузевою або управлінсько-регуляторною ознакою. Більш-менш жорстке розмежування основних інститутів конкурентного права, зокрема завдяки закріпленню норм конкурентного законодавства в різних кодифікованих актах (у разі скасування Господарського кодексу України), а також знищення державного механізму підтримки і захисту конкуренції або його дезорганізації навіть у короткостроковій перспективі, може завдати істотної шкоди основній меті правового регулювання конкуренції – формуванню умов для розвитку чесного та добросовісного, ефективного конкурентного змагання, на основі збалансування інтересів держави, громади і громадянина, що має стати основою для економічного відродження України.